

Vuk Radović, *Stečajno pravo, knjiga 1 i 2*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2017.

Monografija „Stečajno pravo“ Vuka Radovića, redovnog profesora Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, objavljena je 2017. godine kao suizdavački poduhvat Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Centra za izdavaštvo i informisanje. Može se smatrati do sada najobimnijim djelom stečajnopravne tematike na prostoru nekadašnje Jugoslavije, imajući u vidu da je objavljeno u dvije knjige na ukupno 1549 stranica. Autor se, kako sam navodi u predgovoru, vodio mišlju da objedini predratnu i modernu nauku stečajnog prava u Srbiji, ali i poveže stečajno pravo Srbije sa uporednim sistemima, te time ponudi sistemsko djelo uporedivo sa sličnim radovima razvijenijih stečajnih sistema.

Sagledavanjem koncepcije djela moglo bi se zaključiti da ono pleđira da se pozicionira kao djelo od posebnog naučnog značaja u novijoj istoriji sprske pravne nauke i to prevashodno zahvaljujući autorovom pristupu da predmet svog istraživanja prouči, a zatim i prikaže, cjelovito i temeljno. U tom kontekstu valja ukazati na nekoliko segmenata rada samog autora.

Prvo, ako se uzme u obzir da stečajno zakonodavstvo u Srbiji ima za naše prostore dugu tradiciju (vijek i po od donošenja prvog propisa kojim je uređen stečaj), broj naučnih, ali i stručnih radova i studija koji su tokom ovog perioda obrađivali pitanja srpskog stečajnog prava nije zanemarljiv. Valjalo je analizirati sve te radove i u njima prepoznati teorijske obrasce. S druge strane, nije mogao ostati zanemaren uporednopravni kontekst, koji je zahtijevao daleko kompleksnije napore da se brojni i obimni izvori pravilno selektuju a zatim i analiziraju, kako bi se mogao pratiti razvoj stečajnog prava u reprezentativnim pravnim sistemima. To je bio preduslov i za iznošenje valjane ocjene o tome koliko je i kako stečajno pravo Srbije razvijeno, koje su mu ključne karakteristike i šta mu i dalje nedostaje. Dalje, razvoj privrede, diversifikacija djelatnosti i uopšte razvoj samog društva u Srbiji uslovio je donošenje velikog broja propisa koji se direktno ili indirektno odnose na stečajna pitanja. U tim propisima trebalo je,

▪ Autorka je zaposlena u Crnogorskoj akademiji nauka i umjetnosti, na poziciji sekretara Leksikografskog centra, i angažovana na Fakultetu pravnih nauka Univerziteta Donja Gorica kao saradnik u nastavi na predmetima: Kompanijsko pravo, Trgovinsko pravo, Finansijsko pravo i Nomotehnika. *e-mail*: milana.cabarkapa@gmail.com, milana.cabarkapa@udg.edu.me

između ostalog, sagledati i uticaj izvora postojećeg međunarodnog prava, kakve su standarde oni ponudili, a šta je od toga srpski zakonodavac inkorporirao u domaća rješenja. Konačno, kvalitet propisa najbolje se ogleda u rešetu sudske prakse, koja i sama ukazuje na nedostatna rješenja zakona i nagovještava pravac daljeg unapređivanja zakonodavstva, pa ni ona nije mogla ostati zanemarena.

Autor je, dakle, uzevši u obzir kako domaću, tako i stranu literaturu, objedinio teorijske postavke stečajnog prava da bi ona istorijska, a naročito važeća rješenja srpskog zakonodavstva „provukao“ kroz tu prizmu, ukazao kako je tekla njihova evolucija i kritički ih ocijenio. U tu svrhu su poslužili i odabrani primjeri sudske prakse, u kojima se može vidjeti konstruktivnost sudova kad je trebalo adekvatnim tumačenjem popuniti pravne praznine, ali i situacije kada su zauzimali stavove suprotne od onih koje je zauzimala teorija. Bogata sudska praksa nadležnih sudova Republike Srbije doprinijela je naročitom kvalitetu poglavlja u kojima se sagledava sami stečajni postupak. Ilustracija mnogobrojnih suprotstavljenih teorijskih pristupa, njihovih pozitivnih i negativnih strana, naročita je vrijednost ove monografije. Dodatno, autor je ukazao na međunarodno-pravne izvore koji su oblikovali srpsko stečajno pravo, ali i pojasnio koje se organizacije i na koji način danas na međunarodnom planu bave ovom tematikom i koja pitanja su im u fokusu. Istakao je rješenja stečajnog prava razvijena u uporednim pravnim sistemima koja su ugrađena u srpsko zakonodavstvo ili bi valjalo da budu uzeta u obzir u njegovom daljem razvoju.

Sve ovo može se prikazati i kroz kvantitativan izraz: autor je, u pripremi svoje monografije, koristio, analizirao, upoređivao, sagledavao 319 izvora domaće literature, 336 izvora strane literature, 76 propisa uporednog prava i 74 propisa nacionalnog prava, kao i veliki broj pravnih stavova i odluka nadležnih sudova Republike Srbije (nesumnjivo je broj izvora koji su posredno omogućili autoru da se uhvati u koštac sa idejom izrade ovakvog djela daleko veći).

Otuda organizacija monografije u dvije knjige. U prvoj knjizi obrađuju se: uvodna pitanja stečajnog prava, osnovni pojmovi stečajnog prava, stečajni postupak i pravne posljedice otvaranja stečajnog postupka. Druga knjiga obrađuje pitanja: pobijanja pravnih radnji stečajnog dužnika, reorganizacije, međunarodnog stečaja i stečaja povezanih društava. Izostavićemo detaljnije navođenje tema kojima se autor bavi u svakom dijelu ponaosob, ostavljajući to čitaocima. U okviru ovog prikaza, daćemo još i ocjenu korisnosti monografije za crnogorsku teoriju i praksu i složiti se sa autorom u ocjeni toga šta monografiji nedostaje da bi bila cjelovita.

Kako je već pojašnjeno, u fokusu autora je srpsko stečajno pravo te samim tim i srpsko stečajno zakonodavstvo. Zato nema detaljnije analize stečajnih propisa Crne Gore u periodu od 2002. godine naovamo, iako se na određenim mjestima ukazuje na rješenja koja ti propisi sadrže. To je uglavnom slučaj kada autor navodi u kojim pravnim sistemima postoji rješenje identično, slično ili suprotno domaćem

(tako imamo upućivanje na crnogorske propise kod pitanja prekluzivnosti rokova, u kontekstu načela hitnosti; zatim se u kontekstu načela isključivosti između stečajnih redova ukazuje na hijerarhijski pristup u namirenju povjerilaca; teorijski koncept povjerilaca stečajne mase brani se navođenjem primjera crnogorskog zakona koji odvojeno uređuje troškove stečajnog postupka i obaveze stečajne mase; daje se primjer eksplicitne zakonske norme koja naglašava da razlučni i izlučni povjerioci nijesu stečajni povjerioci; navodi se rješenje prema kojem podobezbijedeni razlučni povjerilac ostatak svog potraživanja može da namiri kao stečajni povjerilac; ilustruje se način zakonskog definisanja pojma stečajne mase u zakonu Crne Gore; daje se primjer sistema u kojem je dozvoljena prodaja stečajnog dužnika kao pravnog lica; navodi se rješenje crnogorskog zakona koji popisuje lica koja smatra povezanim sa dužnikom, u kontekstu pobijanja pravnih radnji stečajnog dužnika; elaborira se pristup crnogorskog zakona problemu tereta dokazivanja o namjeri oštećenja povjerilaca itd. Upada u oči da je autor naročitu pažnju posvetio predašnjem Zakonu o insolventnosti privrednih društava, koji iako sa dosta dobrih rješenja, poput određenja povjerilačkog minimuma u iznosima zavisnim od toga u kojoj formi obavljanja privredne djelatnosti se javlja stečajni dužnik, ipak nije bio uspješan transplant anglosaksonskog prava u crnogorsko zakonodavstvo.). Iako bez detaljnije ocjene kvaliteta rješenja crnogorskog stečajnog zakonodavstva (mada se navedena nužno kvalifikuju kao dobra ili manje srećna jer ih autor stavlja u kontekst kritike srpskog zakonodavstva), smatramo da u svakom slučaju crnogorska teorija, legislativa i praksa u ovom djelu mogu naći mnogo korisnih usmjerenja. Ovo naročito ako imamo u vidu da naši propisi nužno moraju biti unaprijeđeni u određenim segmentima, a pogotovo kada je u pitanju imenovanje stečajnog upravnika. Za vođenje poslova i zastupanje stečajnog dužnika trebalo bi da mogu da konkurišu samo stručnjaci sa odgovarajućom specijalizacijom. Dodatno, poželjno je uvesti program licenciranja, sa licencom koja služi kao potvrda znanja, stručnosti i iskustva i garancija da će se istupati sa strukovnom pažnjom kako bi se doprinijelo ostvarenju ciljeva stečajnog postupka. Dilema koja pitanja urediti zakonom, a koja ostaviti podzakonskom aktu na dalju razradu, u crnogorskom pravnom sistemu dovela je do toga da prevagne dominacija podzakonskog akta koji ne samo što uređuje program i način polaganja stručnog ispita, već i uslove, što bi trebalo da bude isključiva zakonska materija. Valja razmisliti i o osavremenjavanju samog stručnog ispita, a naročito sagledati pitanje odabira stečajnog upravnika (zadržati kombinovanu metodu, ili se opredijeliti za metodu slučajnog odabira u cjelosti, kako bi se otklonile sumnje u „namještanje“ stečajnih postupaka). Autoru monografije, dakle, ne možemo zamjeriti što se nije detaljnije bavio crnogorskim stečajnim zakonodavstvom, ali to značajnije ne umanjuje upotrebljivost ovog djela u crnogorskim naučnim krugovima, ali i među praktičarima.

S druge strane, a polazeći od osnovne intencije autora, zaključujemo da cjelovitom prikazu razvoja i stanja stečajnog prava Srbije nedostaje nekoliko studija na koje je i sam autor ukazao u predgovoru tog djela, uz nagovještaj da će biti obrađene u okviru treće knjige. Tako, monografija ne obrađuje pitanje stečaja banaka i društava za osiguranje, kao specijalizovanih akcionarskih društava. Imajući u vidu aktuelna dešavanja u Crnoj Gori, konkretno stečajni postupak Atlas banke AD Podgorica i Invest banke Montenegro AD Podgorica, bilo bi veoma korisno imati kvalitetnu i cjelovitu uporednopravnu studiju iz koje bi i crnogorsko zakonodavstvo, a posljedično i praksa, moglo izvući korisne pouke. Takođe, iz monografije je izostala i studija stečaja nad imovinom fizičkog lica. U uslovima sve većeg zaduživanja fizičkih lica i nemogućnosti da svoja dospjela dugovanja uredno isplaćuju, stečaj nad njihovom imovinom bi mogao biti spasonosno rješenje, a istovremeno bi pružio određen stepen zaštite njihovim povjericima. Nije da se kroz data poglavlja monografije ne referira na problematiku tog tzv. individualnog ili ličnog stečaja. Naročito je izražena kritika koju autor iznosi na račun zakonodavne aktivnosti u Republici Srbiji, koja je ukinula istorijski poznato rješenje po kom se fizičko lice smatralo stečajnim dužnikom. Autor uzgredno ukazuje na ciljeve stečaja nad imovinom fizičkog lica, zatim kao vrstu potraživanja prema stečajnom dužniku navodi potraživanja po osnovu izdržavanja koja se vezuju samo za fizička lica u slučaju pokretanja stečaja nad njihovom imovinom; objašnjava koncept tzv. izuzete imovine, kao imovine stečajnog dužnika koja ne ulazi u stečajnu masu i kojom i nakon otvaranja stečajnog postupka stečajni dužnik upravlja i raspolaže; kod predstavljanja koncepta voljnog i nevoljnog stečaja, navodi razloge zbog kojih je voljni individualni stečaj procentualno češći u odnosu na voljni korporativni stečaj; ukazuje na problematiku neznatne imovine kod stečaja nad imovinom fizičkog lica; sagledava pravne posljedice otvaranja stečajnog postupka i u ovom kontekstu itd. Problematika stečaja nad imovinom fizičkog lica interesantna je i za crnogorsko zakonodavstvo, koje je pokušalo da ovo pitanje uredi ali bezuspješno (2015. godine Skupština Crne Gore je, na predlog poslanika, usvojila Zakon o ličnom stečaju potrošača, da bi isti zakon 2017. godine u cjelini bio proglašen neustavnim, pošto je Ustavni sud ustanovio njegovu formalnu neustavnost — nije usvojen propisanom većinom). To svakako ne znači da ne treba nastaviti zakonodavnu aktivnost u ovom pravcu, koja ovog puta mora uzeti u obzir valjane teorijske i praktične smjernice. Otuda nada da će autor svojom trećom knjigom podjednako temeljno obraditi sve najavljenе teme, kako bi zainteresovana javnost imala pregledan i argumentovan prikaz potencijalnih rješenja.

U konačnom, ne možemo zaboraviti koliko je stečajni postupak kompleksan: mnoštvo subjekata, mnoštvo interesa, organi u postupku, radnje, rokovi, reorganizacija, odluke, pravne posljedice, konačan epilog (sa ili bez srećnog kraja); materijalnopravni i procesnopravni aspekti; sličnosti i razlike sa ostalim vrstama građanskog postupka itd.

Ako krenemo od građanskog prava, pa preko kompanijskog dođemo do stečajnog, vidljiv je put specijalizacije i subspecijalizacije potrebne da bi se ovom materijom moglo baviti. Ovakav uvod smo napravili kako bismo mogli iznijeti stav da je autor, prema našem skromnom mišljenju, „naslikao“ stečajni postupak tako da, iako nedoumica uvijek ima i mora ih biti (jer u suprotnom ne bi bilo ni razvoja pravne misli, a ni evolucije pravne norme), čitalac dobija zaokruženu predstavu svega što taj postupak čini, njegovog značaja i njegovih mogućnosti. Gotovo da nema pitanja koje je autor ostavio bez adekvatnog komentara. Jasan, strukturiran i logičan pravnički izraz autora dodaju na kvalitetu teksta. Tome u prilog govore i značajna terminološka pojašnjenja (između ostalog i: zašto stečaj nad imovinom fizičkog lica, a ne individualni ili personalni stečaj; zašto obezbijedeni stečajni povjerioci, a ne različni povjerioci; zašto lica koja imaju pravo na izlučenje ili izlučni ovlašćenici ili imaoci izlučnog prava, a ne izlučni povjerioci, kako razumjeti pojmove reorganizacije, restrukturiranja i sanacije itd.), ali i ilustrativni primjeri dati upravo ondje gdje je to bilo neophodno (kao kod isplatnih redova, kod djelimične naplate potraživanja razlučnog povjerioca prodajom predmeta razlučnog prava, kod kamate, u kontekstu pravnih posljedica otvaranja stečajnog postupka na potraživanja, kod određivanja klasa potraživanja u postupku reorganizacije, ili primjer poređenja tri postupka restrukturiranja u Srbiji zasnovanog na 16 kriterijuma poređenja itd.).

Karakter ove monografije primarno je naučni. Pored toga, mišljenja smo da monografija može i treba biti predmet interesovanja kako pravne, tako i ekonomske struke, a svakako i nadležnih organa i institucija koji se bave pitanjima privrednih subjekata pa samim tim i pitanjem stečaja. U krajnjem, ovakvo djelo može poslužiti i samim stečajnim dužnicima (ali i povjeriocima u stečaju), voljnim da se edukuju o postupku koji bitno određuje njihovu dalju tržišnu sudbinu.